Žena a porotní soud – malá sonda do trestního soudnictví v období 1. republiky
Jiří Skoupý

Doba 1. Československé republiky, její soudnictví i policejní aparát ztělesňují v myslích mnohých z nás dnes už jen stěží dosažitelný ideál pojetí spravedlnosti. Čas pánů v černých buřinkách a četníků v zelených uniformách, čas porotních soudů, přísně korektních státních zástupců i herecky bravurních obhájců, čas, kdy daný slib měl větší váhu než zákon. Epochu dramatických trestních kauz, zuřivých reportérů, fotografů s magnéziovými páskami i tichých karikaturistů v soudních síních, návaly obecenstva, napjatě očekávajícího zvláštní vydání večerních novin, referujících o právě probíhajícím procesu. V tomto duchu na nás promlouvá většina dobových svědectví o slavných kriminálních případech, jak nám je na stránkách svých knih uchovali nejen pánové Karel Čapek a Rudolf Těsnohlídek. K nim můžeme právem zařadit Jiřího Marka, Jiřího Sequense a cyklus filmových příběhů „Hříšných lidí", jehož přesvědčivost a mistrné zpracování způsobily, že vzhled, metody a způsob práce tehdejších soudců a kriminalistů už asi navždy zůstanou v povědomí veřejnosti v podobě, nastíněné právě tímto legendárním seriálem. A přestože autoři tohoto článku nemají výraznějších literárních ambicí a ani v nejmenším nehodlají suplovat žádnou z výše uvedených osobností, rádi by se na tomto místě pokusili o detailnější rozbor jednoho z neproslulejších trestních případů 1. republiky, který po několik dnů plnil titulní stránky československých novin a podlomil důvěru v instituci porotních soudů, podobně jako otřásla vírou v daktyloskopii proslulá kauza uvězněného zločince, jehož otisk prstu se objevil na skleněném střepu, „náhodně" pohozeném na místě činu. Případ se odehrál v Brně roce 1936 a posloužil dnes už zcela zapomenutému spisovateli a právníkovi Jaroslavu Mariovi[1] jako předloha románu; mírně poupravený název díla se nachází v záhlaví příspěvku. Pohlédněme nyní na celý tragický příběh „sine ira et studio", proveďme pokus o rekonstrukci případu, vyšetřování i vlastního procesu, sledujme postupně všechny soudu předkládané důkazy, nalezněme alespoň rámcové paralely se současnou legislativou i společenskou morálkou a závěrem zvažme, zda lze souhlasit s výrokem Arnošta Lustiga: *„neexistuje definice práva. Existuje pouze definice nespravedlnosti, lišící se ještě případ od případu."* A konečně nechejme promluvit také dochované archivní dokumenty a literární prameny, které nám tento poněkud neobvyklý exkurz na pomezí kriminalistiky a literatury dobře umožní.

Nebýt děsivého konce v podobě dokonané nájemné vraždy, mohli bychom celý případ s jistou licencí přirovnat k proslulému Shawovu Pygmalionu. Vrchní soudní rada před penzí Jan Velgo se zjara roku 1933 na lavičce v městském parku Tyršově sadu seznámí s domovnickou dcerou Marií. Děvče ho zcela okouzlí a stárnoucí muž ji nejprve zahrnuje vášnivými dopisy, kolem Vánoc 1933 pozve svoji přítelkyni pod záminkou výuky němčiny a hry na piano poprvé do svého bytu. Marie zpočátku jeho city odmítá, a to jak s ohledem na vzájemný věkový rozdíl téměř 35 let, radovu zjevnou sešlost, zanedbanost, patologické staromládenectví a veškeré zlozvyky s tímto stavem spojené, tak i kvůli jeho poněkud neurovnanému, neprůhlednému soukromému životu a zálibě v prodejných ženách. Dívka tedy nejprve souhlasí se vztahem ryze účelovým; povede za určitý finanční obnos radovu

[1] JUDr. Jaroslav Maria (vlastním jménem Jaroslav Mayer), 24.02.1870, Rakovník – 03.11.1942 Osvětim, Polsko, byl český právník, spisovatel, dramatik a esejista židovského původu. Je autorem více než čtyřiceti románů, novel, sbírek povídek a esejů, divadelních her a dalších literárních prací, základní námět rozsáhlého díla byl značně ovlivněn naturalismem a dekadencí z přelomu 19. a 20. století. Zmíněny román se jmenuje „Žena a soud" a vyšel v roce 1938 v nakladatelství J.Mazáč v Praze. Není známo, zda Maria od aktérů případů práva k sepsání díla odkoupil.

dosud velmi neudržovanou domácnost a vyřeší tak tíživou ekonomickou situaci sebe a své rodiny. Vztah však po určité době nabude důvěrné podoby, v září 1935[2] Marie otěhotní a pod vlivem až dětinsky idealizovaných představ o společenské prestiži trvá na uzavření manželství. Rada Velgo se zpočátku staví k celé záležitosti nerozhodně. Bojí se, že by si sňatkem s domovnickou dcerkou mohl zničit úspěšnou a dlouhá léta pracně budovanou profesní kariéru, má strach ze ztráty svobody a v neposlední řadě se děsí hněvu sourozenců, kteří mají plány s jeho majetkem a na nichž je určitým způsobem finančně závislý. Současně se však na dítě těší a toužebně si přeje, aby neslo jeho jméno. Po nesčetných peripetiích – Marie zprvu požaduje společné soužití, jindy zase souhlasí s rozchodem a s dobrovolným vyhnáním plodu, podmíněným finančním vyrovnáním v hodnotě 50 000Kč, přestože již v létě 1933 interrupci prodělala – se oba shodnou na tomto řešení: Velgo se potají s Marií ožení, bude manželce vyplácet apanáž v předem dohodnuté výši 200Kč měsíčně, zatímco ona zůstane nadále bydlet u svých rodičů a bude jej v jeho bytě tak jako doposud pouze navštěvovat. Pokud nastanou mezi manžely neshody, převezme dítě do péče Velgova sestra, neprovdaná pensionovaná učitelka[3] Irena. Oba rovněž podepíší prohlášení, že manželský svazek může být kdokoliv bez průtahů či delších obstrukcí rozloučen. Marie souhlasí, církevní sňatek proběhne v brněnském kostele sv. Tomáše dne 19.12.1935 o 6. hod ranní (sic!); obřadu nejsou přítomni žádní hosté, večer jde nevěsta spát k rodičům. Velgova dosavadní skrblivost, povýšené jednání i všechny hluboce zakořeněné zlozvyky nadále zůstávají beze změny, novomanžel na své mladé ženě neobyčejně šetří, ta je povinna jej i po sňatku oslovovat „pane rado“ a protože se za ni partner na veřejnosti nepokrytě stydí a vydává ji za svoji neteř, připadají jí jeho občasná milostná vyznání stále falešnější. Krom toho vyjdou poznenáhlu na světlo určité nejasnosti ohledně Velgova otcovství, rada po narození dítěte důsledně trvá na provedení krevní zkoušky. Bude-li negativní, vyžene Marii bez nároku na jakékoliv odstupné. Počáteční ctižádostivost těhotné novomanželky se pozvolna začne měnit v nenávist.

Zoufalá žena se jednoho dne v bytě svých rodičů náhodně seznámí[4] s jistým Václavem Černým, nezaměstnaným dělníkem ze Žabovřesk. *„Takového chlapa by patřilo uškrtiti“*[5], prohlásí Černý a nabídne Marii východisko z tíživé situace a ovšem i nebezpečný obchod – za finanční obnos 30 000Kč, později usmlouvaný na 20 000Kč sprovodí vrchního radu ze světa. Velgová překoná počáteční zděšení, potlačí obavy i pochybnosti a vsadí vše na jednu kartu. Dne 07.03.1936 podepíše Černému 4 dlužní úpisy[6] à 5 000Kč s různým datováním a po delších jednáních stanoví společně s termínem[7] vraždy 16.03.1936 i příslušný modus operandi: [8] zatímco Mariin manžel odejde do mlékárny, ona pustí Černého do bytu a skryje jej ve spíži. Ten pak soudního radu v nestřeženém okamžiku omráčí a utopí v předem připravené napuštěné vaně. Vrah po spáchání zločinu byt tajně opustí, předpokládaný

[2] Ke styku došlo údajně dne 14.09.1935.

[3] Vyučovala Marii Havlíkovou na obecné škole.

[4] Družka Černého posluhovala u rodiny Kryštofů v domě na adrese Sokolská 12. K prvním rozhovorům došlo mezi 19. - 21.02.1936.

[5] Moravský zemský archiv v Brně, Palachovo náměstí 1, fond C12 krajský soud (trestní) Brno, karton 826a, kniha sg. NH 1 44/37, Protokol o výslechu Marie Velgové ze dne 18.03.1936.

[6] Úpisy jsou psány klidným, vyrovnaným písmem. *„V případě mého rozvodu a rozluka s vrchním soudním radou Janem Velgo pozbývá tato listina, jakékoliv platnosti. Pro případ mého úmrtí přebírá závazky z této listiny vyplývající moje závěť. Dluh tento nemůže býti cestou právní vymáhán, komukoliv postoupen. (…) V případě, že byste slib tento nedodržel, ztrácíte veškeré nároky.“* Tamtéž.

[7] Dle vlastní výpovědi trvala Velgová z blížeji nedefinovaného důvodu to tom, aby se její manžel dožil věku 58 let.

[8] *„ Já jsem navrhovala rafinované způsoby a Černý násilné způsoby.“* Tamtéž.

časový odstup několika dnů mezi vraždou a objevením mrtvoly smaže spolehlivě všechny stopy a podezření padne na neznámého pachatele.

Protože se spiklencům navzdory pečlivé přípravě nepodaří zločin správně načasovat, dopadne vše zcela jinak. Velgo totiž Černého předčasně objeví[9] a ten tak ztrácí výhodu momentu překvapení (příp. možnosti přepadení ze zálohy), přesto okamžitě vyráží k násilnému útoku. Nejprve Velga několikrát udeří, podaří se mu jej omráčit lahví s mlékem a vhodit do vany, nepočítá však s tím, že kontakt s vodou probere oběť z náhlého bezvědomí. Rada se do poslední chvíle zoufale brání a křičí o pomoc, na dveře buší sousedi a poděšená domovnice přivolá policejní asistenci. Sama Velgová k tomu vypověděla: *„(…) mezi Černým a mým mužem došlo k zápasu. Hlomoz se vzdaloval a slyšela jsem jenom sténání a volání ‚Máničko´ a ‚Mařenko!´“*[10] Vrah Černý se po dokonaném zločinu nejprve snaží zachránit situaci předstíráním hry na klavír a přesvědčuje Velgovou, ať řekne vystrašeným sousedům, že je vše v pořádku. Marie k tomu však nenalézá odvahu. Do bytu se dobývá policie, zločinec se v bezvýchodné situaci pokusí o sebevraždu radovým armádním osmiranným revolverem značky Rast und Gasser ráže 8mm, který nalezne ve spíži na základě Mariina předchozího upozornění.

„Loni 16. března (1936) *po 21. hodině přiběhla paní Šťastná* (v policejním spisu[11] uvedeno jméno Staňková)*, domovnice z domu číslo 11 na Akademické ulici na policejní strážnici na Veveří. Vypravovala, že z bytu*[12] *soudního rady Velgy, bydlícího v onom domě, volal někdo o pomoc, patrně majitel bytu sám. Když přišla policie* (uniformovaná stráž bezp. ve složení obvodní inspektor Miroslav Venclík, obvodní inspektor Jan Velecký – pozn. aut.)*, bylo za dveřmi bytu slyšet, že uvnitř někdo brnká na klavír. Tímto zdánlivým uklidněním se však strážníci nedali oklamat a když jim nebylo otevřeno po dobrém, zatelefonovali na policejní ředitelství pro takzvané přepadací oddělení* (7 mužů pod vedením policejního komisaře Frinty – pozn. aut.)*. Přišlo několik mužů za vedení konceptního úředníka a po nových marných výzvách, aby bylo otevřeno, počali páčit zamčené dveře* (o.i. F.Dvořák za pomoci paklíče – pozn. aut.). *Sotva učinil první z nich krok na temnou chodbu bytu, třeskla střelná rána. Strážníci rozsvítili silné reflektory a počali obezřele postupovat. Dostali se do koupelny a tam spatřili ve vaně tělo muže, v němž byl domácími lidmi poznán vrchní rada Velgo.“* [13] Ohledně bližších okolností nálezu těla obvodní inspektor Velecký vypověděl: *„mrtvola ležela na pravém boku, pravá ruka pod hlavou, levá nad ní, jakoby napřažená k obraně. Velgo ležel ve vaně bez kabátu, pouze ve vestě, na košili vysoký dvojitý kaučukový límec, rukávy košile vyhrnuty.*[14] *(…) Vytáhl ho z vany* (o.i. Velecký) *a položil v předsíni na podlahu. Přítomní členové záchranné stanice* (přivolaní z nedaleké Zemské porodnice na Obilním trhu – pozn. aut.) *zjistili, že Velgo jest již mrtev. V koupelně bylo patrno, že se tam odehrál tuhý zápas jelikož na zemi byla rozbita mléčná láhev, některé věci zpřeházené a rozházené, mimo to po zemi bylo rozlito velké množství vody do běla zbarvené rozlitým mlékem. Mezitím vešel nadstr. Dufek (…) otevřenými dveřmi do pokoje (…), kde u piana na*

[9] *„Za chvíli přišel Velgo a šel ke spížce. Otevřel dvéře a když mně tam uviděl zakřikl na mně: Co tu chceš.“* Moravský zemský archiv v Brně, Palachovo náměstí 1, fond C12 krajský soud (trestní) Brno, karton 826a, kniha sg. NH 1 44/37, Protokol o výslechu Václava Černého v Zemské nemocnici během noci z 19. na 20. března 1936.

[10] Tamtéž, Protokol o výslechu Marie Velgové ze dne 18.03.1936.

[11] Některá jména, určená ke zveřejnění v denním tisku, byla patrně s ohledem na nežádoucí publicitu úmyslně pozměněna.

[12] Byt č. 12 ve 3. patře (v polic. protokolu lokalizován ve 2. patře nad zvýšeným přízemím).

[13] Lidové noviny, 11.02.1937.

[14] Lidové noviny, 12.02.1937, výpověď o.i. Veleckého.

zemi ležel ve velké kaluži krve neznámý muž, který silně krvácel z hlavy a jevil ještě známky života." [15]

Nadstrážmistr František Gomes ve své zprávě uvedl: *„slyšel jsem u dveří záchodu, jak se tyto mírně chvějí. (…) Když jsem otevřel dveře uviděl jsem na zemi ležeti neznámou ženu. (…) Oči měla otevřené a zírala vyděšeně před sebe."* [16]

Na místo činu se dále dostaví policejní komisař Dr. Procházka a agent o.i. Laumann a ujímají se dalšího vyšetřování. Václava Černého převážejí po poskytnutí první pomoci do nemocnice na Žlutém kopci, později je hospitalizován v Zemském ústavu pro choromyslné v Brně-Černovicích. I když lékařská zpráva ze dne 17.03.1936 označuje jeho stav jako velmi vážný a není vyhlídky, že by zůstal naživu, podaří se jej lékařům (MUDr. Matýskovi a MUDr. Hlaváčovi – pozn. aut.) udržet při životě a zachránit mu alespoň jedno zdravé oko. Navzdory smrtelnému poranění komunikuje vrah dne 18.03.1936 v 9.00 hod. přímo v průběhu náročné operace hlavy s chirurgy a policisty; nejprve promyšleně simuluje ztrátu paměti a následně přichází s tvrzením, že si do radova bytu přišel pro finanční odměnu 400Kč za určité dříve provedené služby, byl jím bezdůvodně napaden a vraždil v sebeobraně. Jindy zase prohlašuje, že nabízel radovi ke koupi nějaké obrazy a byl svědkem toho, jak se Velgovi udělalo v koupelně nevolno a spadl sám do vany; k této verzi se překvapivě vrací i při prvním soudním přelíčení. Dle vyjádření znalců je však obviněný zcela při smyslech a plně schopen výpovědi. Intenzivní výslechy probíhají i s Marií Velgovou, internovanou[17] nejprve v budově policejního ředitelství a poté ve věznici krajského[18] soudu trestního v Brně. Novopečená vdova se nejprve snaží vnutit policii zprvu relativně hodnověrnou verzi o loupežné vraždě, po konfrontaci s faktem, že její komplic může vypovídat a pod tíhou důkazů včetně její rukou kresleného plánku Velgova bytu, nalezeného při domovní prohlídce u Černého se dne 18.03.1936 k činu doznává a vzápětí se rozjíždí protokolární mašinérie. Soudní proces se odkládá na dobu po narození dítěte.

Pro snazší pochopení dalších souvislostí přerušme na tomto místě běh událostí, zrekapitulujme si relevantní osobní data a uveďme alespoň v hrubých rysech charakterové vlastnosti hlavních aktérů případu.

Jan Velgo se narodil 01.03.1878 ve Strakonicích z řádného manželského svazku Jana a Emilie Velgových a pocházel se staré zámožné rodiny, jeho sourozenci[19] byli rovněž vysokými státními úředníky. Po studiu práv působil jako soudce v Moravské Ostravě, Prostějově a Novém Jičíně, na základě dekretu Ministerstva spravedlnosti ze dne 25.06.1919 byl přeložen k Zemskému, později ke krajskému soudu v Brně. Zde bydlel na adrese Akademická (Čápkova) 11, vlastnil mimo jiné polovinu domu na adrese Kopečná 31 a stavební místo v ulici Presslově. Dle výpovědí svých příbuzných byl jako člověk veselé povahy všude velmi oblíben a měl přístup do přední společnosti zemského hlavního města. Věnoval se spoustě kulturních zájmů, docházel do čtenářského spolku v brněnském Besedním domě, byl činným spolupracovníkem Brněnské filharmonie a členem Klubu českých turistů. Velmi rád cestoval,

[15] Moravský zemský archiv v Brně, Palachovo náměstí 1, fond C12 krajský soud (trestní) Brno, karton 826a, kniha sg. NH 1 44/37, Zpráva o.i. Venclíka k případu vraždy Jana Velgo, vrch.s.rady, Brno-Akademická 11 ze dne 17.03.1936.

[16] Tamtéž, Zpráva nadstr. Františka Gomese ze dne 17.03.1936.

[17] Vazba byla na ni uvalena dne 17.03.1936 v 10hod. a 30min.

[18] Význam slova „krajský" nebyl totožní s dnešní konotací a proto jej dle dobové ortografie uvádíme správně s malým počátečním písmenem.

[19] Vrchní mag. rada Miroslav Velgo (19.11.1885 - 16.4.1945) a ministerský rada JUDr. Robert Velgo (06.12.1883 - 09.02.1972).

ovládal několik hudebních nástrojů, investoval značné částky do umění, proslulá byla jeho sbírka[20] obrazů a zbraní.

Na straně druhé nedbal vůbec o svůj zevnějšek ani osobní hygienu, byl úzkostlivě šetřivý až lakomý, svůj nepříliš žádoucí vzhled si pravidelně kompenzoval pěstováním kontaktů s prostitutkami – ve svém bytě měl dokonce zřízen vlastní improvizovaný fotoateliér na výrobu vysoce privátních pornografických snímků. Ačkoliv aktivně provozoval celou řadu sportů, rád lyžoval a často se účastnil turistických vycházek, trpěl silnou skoliózou páteře a byl, jak praví zápis v protokolu, „poněkud v kříži sražený". *„Příroda musila by však učiniti vyjímku od své neúprosné spravedlnosti a snaze po vyrovnání sil, kdyby vybavivší tohoto vzácného muže tak vynikajícími vlastnostmi duševními, nezkrátila ho zase na druhé straně ústrkem."* [21]

Po provedené soudní pitvě byly jeho tělesné ostatky vydány příbuzným a pohřbeny do rodinného hrobu[22] na hřbitově v Brně-Králově Poli.

Marie Velgová, roz. Havlíková pocházela ze dvou dětí chudé rodiny domovníka Josefa Havlíka a jeho ženy Antonie, roz. Daňkové. Narodila se dne 24.10.1913 v Králově Poli, bytem Sokolská 12 u rodičů. Přestože absolvovala pouze 4 třídy měšťanské školy, vypracovala se z dělnice v periferijní chemické továrně na úřednici a sňatkovou zprostředkovatelku, přičemž obě tyto živnosti provozovala se střídavými úspěchy. Měla poměrně značné množství mužských známostí, kterých dovedla využívat ke svým účelům. Dle dochovaných záznamů jí nebylo lze upřít šarm, půvab, bystrost a přirozenou inteligenci; těmito vlastnostmi si snadno získávala důvěru a obdiv.

Roku 1934 se seznámila se zubní lékařkou MUDr. Měšťanovou ze Židenic, jež Marii přivedla na myšlenku, najít si samostatné zaměstnání a uvedla ji proto do společnosti Eduarda Kočvary, majitele realitní kanceláře v Brně v České ulici 15. Ten jí navrhl, aby se zabývala zprostředkovatelskými obchody přímo v jeho úředních místnostech. Vrchní rada Velgo o jejích snahách věděl a slíbil finanční výpomoc, i když mu Marie nesdělila, pro koho bude pracovat. Zapůjčil obnos v souhrnné výši 5 000Kč a vystavil dlužní úpis, přičemž Marie se zavázala ke splátkám 200Kč měsíčně s úrokem 4%. V den splatnosti třetí splátky 01.04.1936 však nesehnala potřebnou částku, rada ji proto navštívil v bytě jejích rodičů a vyhrožoval policejním udáním.

Když Velgo zjistil, že jej Marie nechtěla podvést, netrval již na splácení dluhu a přišel na myšlenku, že by mohl prostřednictvím Kočvary koupit nějakou nemovitost. Z několika doporučených nabídek si vybral záměnu jedné poloviny domu na adrese Kopečná 31 v ceně 650 000Kč za stavební místo v ulici Karla Vávry (Havlíčkova) v Brně, které Velgovi náleželo a mělo cenu 110 000Kč. Protože byl dům zatížený hypotékou, měl rada doplatit v hotovosti 40 000Kč. Transakce byla záhy provedena a Marie si mohla z provize odečíst zbytek dluhu ve výši 4 400Kč. Přestože se obchod stal posléze předmětem mnoha svárů a Velgo jej začal považovat pro sebe za nevýhodný, lze z výše uvedeného vyvodit, že mladá žena skutečně disponovala podnikavým duchem a projevovala ctižádostivou snahu o získání vyššího sociálního statutu.

[20] V dochované závěti je uvedeno 65 originálů významných našich a cizích mistrů v ceně asi 300 000Kč, 2 cella, 4 housle v ceně asi 20 000Kč.

[21] Zemský archiv v Opavě, Sněmovní 1, 746 22 Opava, fond krajský soud Nový Jičín, ev.č. 76, karton 324, spis. zn. 78/36, Spis obžalovací.

[22] Skup. 3 u zdi, hrob č. 153 - 154.

Soudní protokol naproti tomu zmiňuje její zálibu v dívčích románech, sklony k hysterii i k teatrálnímu chování, schopnost manipulovat s lidmi a mimo jiné uvádí, že právě úporná snaha o společenskou prestiž způsobila její mravní pád. *„Zkázou její mravní však stalo se, že podařilo se jí uchytiti se při výpomocné práci v kanceláři. Domnělým tímto povýšením od prosté, avšak poctivé práce zpychla a zpanštěla a počala se usilovně vměšovat do společnosti, která podle jejího názoru byla vyšší než ta, v níž až do nedávna se pohybovala.“* [23]

Dne 17.07.1936 porodila Marie v Zemské porodnici na Obilním trhu v Brně zdravou dceru, která byla záhy předána do péče rodiny zavražděného. Dostala jméno Marcela Velgová.

Václav Černý se narodil 31.01.1893 v Rožmitále, bytem v Brně Masarykova (Horova) 42, později Sušilova (Štursova) 50. Vyučený slevač prodělal 1. světovou válku u dělostřelectva na italské frontě a nebyl pro policii postavou nikterak neznámou. Již dříve soudně trestaný za podvodné obchody žil se svojí družkou Julií Humlovou, v době zločinu neměl řádné zaměstnání a živil se příležitostnými pracemi. Jak sám Černý o sobě vypovídal, byl člověkem otrlým a otupělým špatnou výchovou, prodělanou malárií i krutými válečnými zkušenostmi. Jeho bývalá žena žila ve Vídni, ze zkrachovalého manželství měl sedmnáctiletého syna, o kterého pečoval a dále několik nemanželských dětí. Po vykonání činu a obdržení požadované finanční odměny měl pravděpodobně v plánu opustit Československo. Jako polehčující okolnost uváděl trvalé „hospodářské problémy.“

Svůj skutek komentoval při výslechu nejprve těmito slovy: *„na celém případu nese vinu Velgová, která mne delší dobu na čin připravovala a na vše mne naváděla. Jsem hlupák, že jsem ji uposlechl a sám jsem si s tím uškodil. (…) Jsem trouba a sám se ještě postřelím.“* [24]

Ve čtvrtek 11.02.1937 bylo ve velké porotní síni krajského soudu v Brně na Cejlu zahájeno hlavní přelíčení, původně rozvržené na dobu trvání 3 dnů a trvající až do neděle 14.02.1937. Brněnský spisovatel a pamětník Vojtěch Jestřáb vnímal proces tímto osobitým způsobem: *„je-li soud v mnoha směrech podoben divadlu, což bezesporu je, pak šlo v tomto případě skutečně o divadlo velké a skvěle obsazené.“* [25]

Soudní budova byla již od časných ranních hodiny doslova obležena obecenstvem, chtivým senzace a vzrušení, o případ projevoval enormní zájem tuzemský i zahraniční tisk. Přestože státní zástupce Dr. Dusík a předseda senátu Dr. Tomschik vzali svoji věc velmi vážně, záhy se ukázalo, že „případ Velgová“ nebude ani v nejmenším snadný úkol a že se kauza zřejmě navždy zapíše do historie prvorepublikového soudnictví. Jako obhájce Černého byl soudem ustanoven ex offo Dr. Karsten, právním zástupcem Velgových sourozenců se stal Dr. Lochmann. Mariina matka Antonie zjednala pro svoji dceru za obhájce slavného brněnského právníka Dr. Felixe Loriu[26], advokáta židovského původu, známého svým silným

[23] Zemský archiv v Opavě, Sněmovní 1, 746 22 Opava, fond krajský soud Nový Jičín, ev.č. 76, karton 324, spis. zn. 78/36, Spis obžalovací, 27.01.1937.

[24] Moravský zemský archiv v Brně, Palachovo náměstí 1, fond C12 krajský soud (trestní) Brno, karton 826a, kniha sg. NH 1 44/37, Protokol o výslechu Václava Černého dne 20.03.1936.

[25] V. Jestřáb, Brno, můj Amarcord. Brno: nakladatelství Doplněk, 1997, str. 67.

[26] Dr. Loria měl svoji kancelář v centru Brna na lukrativní adrese Běhounská 10 a těšil se nebývalé úctě. *„Obhájce dr. Felix Loria, známý brněnský levicový intelektuál, činovník Levé fronty, přispěvatel Václavkova a Halasova Indexu a advokát nad advokáty. Byl to on, kdo měl v rukou režii této velesložité hry. On jí dával gradaci, on ji vedl k vyústění, které potřeboval.“* – tamtéž, str. 68.

sociálním cítěním. Dvanáct vylosovaných porotců[27] napjatě sledovalo další vývoj událostí. *„Václav Černý a Marie Velgová sedí tu mezi třemi dozorci. Černý blíž k tribunálu, Velgová až docela na kraji na druhé straně lavice. Černý je dost elegantně oblečen v temných, šedivě pruhovaných kalhotách a tmavomodrém kabátě, (…) Velgová má na sobě dlouhé šaty z černého hedvábí a přes ně kazak téže barvy, upjatý až ke krku. S jiskrně zelenýma očima a poněkud kupředu posunutým spodním rtem sleduje pozorně hromadící se obecenstvo."* [28]

Ze soudního jednání za účasti mnoha svědků postupně vyplynulo, že jakýmsi „spouštěcím mechanismem", který Velgovou definitivně utvrdil v rozhodnutí svého manžela zlikvidovat, byla její návštěva u advokáta Dr. Lva Kreutze[29] dne 11.01.1936. Ten byl již dříve soudním radou instruován, aby Marii přesvědčil, že se má vzdát výživného. Kreutz nejevil nad svojí úlohou v celém sporu zřejmě mnoho nadšení a proto jí taktně naznačil, že proti vrchnímu radovi Velgovi nemůže vystoupit. Jak bylo dále zjištěno, dne 16.02.1936 byl Velgo při turistické vycházce u Střelic přepaden neznámým útočníkem a krátce nato náhle onemocněl, pravděpodobně z leknutí a prochlazení. Nešťastná událost způsobila určité krátkodobé urovnání vztahů mezi oběma manželi, již dne 04.03.1936 však Velgo znovu přišel s návrhem na rozluku a ve spolupráci se svým kolegou soudním radou Tichým začal připravovat rozvodové řízení[30] s odůvodněním, musí se prý zbaviti dluhů. Toto stanovisko nezměnil ani po výhružce své ženy, že se odstěhuje na severní Moravu a on dítě nikdy neuvidí. Definitivně rozhodnutá Marie proto odeslala Černému dopis s krátkým textem *„situace se změnila, musím odejeti, prodejte dům sám,"* jako reakci na jeho prvotní vzkaz *„dům bude prodán, stanovte odměnu"* a 13.03.1936 odjela do Babic u Brna (za účelem údajného „opatření si alibi"), kde se ubytovala v hotelu Ronov. Zde se však zdržela pouze do soboty 14.03.1936, kufr zanechala v úschově na železniční zastávce v Obřanech, ještě týž den se znovu setkala s Černým a odešla spát k Velgovi, přestože u něj od svatby dosud nikdy na noc nezůstala. Neděli strávila jako vzorná manželka úklidem bytu, přičemž zvláštní pozornost věnovala koupelně a pečlivému vyčištění vany. Skutečný smysl této poněkud romanticky krkolomné konspirace a hry s dopisy (spiklenci své schůzky na veřejných místech nikdy neskrývali) zůstává nejasný a ani soudu se jej nepodařilo rozumně vysvětlit.

Pondělní ráno inkriminovaného 16.03.1936 doprovodila Velgová manžela do zaměstnání a odešla do kadeřnictví na Radnické ulici, kde si nechala udělat nový účes (sic!). V 11 hodin přišla na smluvenou schůzku s Černým před Německým uměleckým pavilonem na Kolišti. Ve 12 hodin se se svým mužem setkala v kanceláři Justičního paláce a po 13. hodině oba odešli na oběd do jídelny YMCA na Dominikánském náměstí, do 15. hodiny společně seděli v čítárně čtenářského spolku v Besedním domě. Odpoledne navštívil manžele v bytě na Akademické 11 Ing. Jabůrek za účelem provozování společných hudebních aktivit. Po jeho odchodu v 17 hodin vyhlédla Velgová z okna a spatřila Černého, stojícího ve vchodu protějšího domu. Pod záminkou, že je na schodech domovnice, která ji nesměla v domě spatřit, poslala budoucí oběť pro mléko a mezitím vpustila vraha do bytu. V 19:30 doprovodila svého muže na zkoušku pěveckého sboru k Besednímu domu a jela tramvají do

[27] Činnost porotních soudů za 1. republiky upravovalo Nařízení vlády republiky Československé 301/1919 Sb. ze dne 06.06.1919. Porotní soud se skládal ze tří soudců, z nichž jeden byl předsedou, zapisovatele a 12 porotců, jejichž úkolem bylo odpovědět „ano" či „ne" na otázky, položené v závěru řízení. O výši trestu rozhodoval výlučně soudce. Funkce porotce byla ryze čestná, porotce měl nárok na náhradu cestovného, nocležného, stravu a refundaci ušlého výdělku. Samozřejmě byl konečný verdikt poroty do značné míry závislý na osobním charismatu a řečnickém umění obhájce i státního zástupce.

[28] Lidové noviny, 11.02.1937.

[29] Vystoupil u soudu v roli svědka.

[30] Rada Tichý toto před soudem popřel.

Obřan, kde si vyzvedla dříve tam zanechaný kufr s osobními věcmi, který poté uložila v šatně kavárny Belevue na Joštově ulici a šla zpět k Besednímu domu. Přestože se dle původního plánu neměla již do bytu vracet, šla společně s manželem domů. Vrátili se asi po 21. hodině; Velgová spatřila Černého, který měl mezitím dostatek času na obhlédnutí místa budoucího činu, jak stojí ve výklenku koupelny a zamkla se na záchodě. Další běh událostí je znám z předchozího textu.

Jako klíčový problém vyvstala vzápětí otázka, zda mohla Velgová vraždě zabránit, příp. zda se nějakým způsobem na samotném činu přímo podílela; přivolaní soudní znalci a lékaři potvrdili v souladu s pitevním protokolem smrt oběti utopením a se značnou pravděpodobností vyloučili, aby popsaný zločin mohl fyzicky zvládnout pouze jediný pachatel, aniž by mu někdo asistoval – v tomto případě třeba jen prostým držením nohou oběti. Ani rozporuplné, vzájemně si protiřečící výpovědi Černého celé záležitosti nijak nepomohly. Ačkoliv Velgová neměla bezprostředně po činu mokré šaty, což potvrdili i na místě zasahující policisté, nepodařilo se tuto otázku nikdy zcela vyjasnit a je zarážející, že soud po celou dobu líčení nepřišel s návrhem na provedení rekonstrukce.[31] Stejně tak se nikdy nezjistilo, kdo napustil vanu a vyšrouboval žárovku v koupelně.

Jako výrazně přitěžující okolnost se ovšem ukázalo, že se Velgová pokoušela manžela již dříve otrávit. Rovněž došlo k poodhalení dalších nejasností ohledně Velgova otcovství[32] a byl také čten zajištěný dopis obžalované jednomu z přátel, kde stojí, že Marie bude brzy volná a bude disponovat finanční sumou ve výši 140 000Kč; objevená fakta vykompenzoval v očích poroty paradoxně sám státní zástupce, jenž – zřejmě z profesní solidarity i s ohledem na vysoké společenské postavení svého bývalého kolegy – zakázal pod trestem soudního stíhání veřejné pronesení jakéhokoliv svědectví, které by mohlo zavražděného uvrhnout byť jen do špatného světla. Často se také citoval výrok Velgové, mohla si prý vybrat buď mezi prostitucí, nebo vraždou; i pro ni však bylo překvapením zjištění, že jí Velgo ve své závěti odepřel veškeré nároky na dědictví. V průběhu procesu přišlo na adresu soudu značné množství dopisů určených obžalované, vulgárními anonymy počínaje a seriózními nabídkami sňatku i peněžními dary konče. Dodnes zůstávají výmluvnou přílohou archivovaného spisu.

Snad nebude příliš přehnaně působit vyjádření autorů, že výše popsaná a jen v několika větách shrnutá fakta se drala na svět za bouřlivé atmosféry plné soudní síně a celý proces vypadal pravděpodobně tak, jak bychom si jej asi dokázali představit na základě sledování starých kriminálních filmů i studia dobových literárních pramenů. Prohlížely se fotografie, četly odborné posudky i rozsáhlá soukromá korespondence, obžalovaná prý jednou vypovídala bez přerušení po 3 hodiny – teatrálně, byť souvisle a překvapivě rozumně, občas propukla v pláč, nechyběly ani odvážné výpady obhájce, které státní zástupce za hlasitého povyku obecenstva statečně odrážel a o všeobecné vzrušení se vydatně staral i sám

[31] Přestože se výpovědi Velgové nachází značné množství rozporů a přesně z ní nevyplývá, kdy se na toaletě zamkla a zda toto místo skutečně po celou dobu zločinu neopustila, domníváme se, že Černý mohl provést vraždu bez její asistence. Pro tento argument hovoří vrahovo relativní mládí, tělesná výška i fyzická síla, kterou jako vyučený slevač a občasný „stěhovák" jistě disponoval. Rovněž poloha oběti bezprostředně po nálezu na místě činu svědčí o použití tzv. „páky", z níž pro stárnoucího muže nebylo úniku. Tato varianta není v soudních protokolech nikde zmíněna.

[32] Byla citována výpověď přítelkyně Velgové Jarmily P. Velgová prý *„sama nevěděla, s kým to dítě má."* Za zmínku rovněž stojí nejasná úloha jistého šlechtice Artura Mösse-Nollendorfa. Přestože se s ním Černý pravidelně setkával (stalo se tak i v den vraždy) a ve spise se dále nachází tvrzení, že jedním z možných otců dítěte Velgové je právě nějaký bývalý hrabě, není ani tato poměrně nápadná souvislost v dochovaných dokumentech zmíněna.

Černý svými duchaplnými proslovy: *„když jsem Velga vytáhl z vany, tak se mu dařilo dobře. Vytáhl jsem ho a on ještě chtěl, abych ho tam chvíli nechal.“* [33]

V neděli 14.02.1937 v 15:30 se porota konečně odebrala k závěrečné poradě. Laická i odborná veřejnost napjatě očekávaly vyhlášení rozsudků, u Černého se s ohledem na tehdejší platnou legislativu předem počítalo s trestem smrti. Rozsudky byly vyneseny v 18 hodin. *„Obžalovaný Václav Černý (…) jest vinen, že dne 16. března 1936 v Brně byv k vraždě najat jednal úkladně proti Janu Velgovi, topiv ho ve vaně v úmyslu, aby ho usmrtil, takovým způsobem, že z toho nastala smrt Jana Velga, čímž spáchal zločin úkladné a sjednané vraždy ve smyslu §§ 134, 135 č.1.3. tr.z.* (to jest zákona č. 117/1852 ř.z. o zločinech, přečinech a přestupcích, ve znění předpisů jej měnících a doplňujících – pozn. aut.) *a odsuzuje se podle §136 tr.z. za použití §1 zák. ze dne 3. května 1934 čísl. 91Sb.z.a nař. do těžkého žaláře na 30 /třicet/ let, zostřeného jedním postem čtvrtletně a temnou komorou 16. března každého roku po dobu trvání trestu, podle §389 tr.ř. k náhradě nákladů trestního řízení.“* [34] Dr. Loriovi se v závěrečné řeči podařilo, získat porotce na svoji stranu a na otázku, zda spáchala Velgová čin „z neodolatelného donucení“, odpověděla porota sedmi hlasy „ano“, pěti hlasy „ne“. Pro schopného obhájce to byla nepochybně jeho hvězdná chvíle, z toho vyplývající a jen stěží uvěřitelný rozsudek nad Marií Velgovou nicméně právem vyvolal nebývalý rozruch a otevřel dalekosáhlé diskuse o objektivitě porotních soudů. *„Naproti tomu zprošťuje se dle § 334 tr.z. obžalovaná Marie Velgová (…) obžaloby pro zločin zjednání úkladné a nájemné vraždy ve smyslu §5, 134, 135 č. 1.a 3 tr.z., jehož se měla dopustiti tím, že na začátku roku 1936 až do 16. března 1936 v Brně rozkazem, radou, poučením a schvalováním zlý skutek Václava Černého svrchu uvedený nastrojila, k němu úmyslně příčinu zavdala, k vykonání jeho úmyslným opatřením prostředků, odvrácením překážek nadržovala k bezpečnému vykonání jeho přispěla a s pachatelem napřed o pomoc, kteréž by mu po vykonaném skutku poskytnouti měla i o podíl v zisku a užitku se dohodla.“* [35] Státní zástupce okamžitě ohlásil u Černého odvolání do výše trestu, u Velgové zmateční stížnost a zažádal o uvalení vazby. *„Soud porušil předpis (…) tím, že dal porotcům otázku dodatkovou, zda obžalované Marie Velgová spáchala (…) zločin (…) z neodolatelného donucení. Tuto otázku dáti jest soud oprávněn pouze tehdy, byli-li obžalovaným tvrzeny (…) skutečnosti zakládající stav neodolatelného donucení podle §2, písm. g/ tr. z. Těchto znaků sice platný trestní zákon nedefinuje, ale z (…) označení „donucení neodolatelné“* (dnes bychom pravděpodobně použili termín “krajní nouze“ – pozn. aut.) *vyplývá (…), že o (…) trestný čin omlouvajícím neodolatelném donucení (…) mluviti lze (…) jen tehdy, jestliže:* [36] *(…) Leč v souzeném případě nejsou splněny všechny tyto zákonné podmínky stavu nouze, ba žádná z nich, již podle vlastního zodpovídání samotné obžalované Marie Velgové.“* [37] Případ byl proto postoupen Nejvyššímu soudu, který dne 19.07.1937 předchozí osvobozující rozsudek zrušil a postoupil

[33] Lidové noviny, 13.02.1937.

[34] Moravský zemský archiv v Brně, Palachovo náměstí 1, fond C12 krajský soud (trestní) Brno, karton 826a, kniha sg. NH 1 44/37, Rozsudek krajského trestního soudu v Brně ze dne 14.02.1937.

[35] Tamtéž.

[36] a) pro nějaký statek právní hrozí porucha přímo, přítomně a bezprostředně a hrozící nebezpečí je jedinou pohnutkou spáchání činu, b) nelze této poruchy odvrátiti jinak než právě spácháním trestného činu (t.zv. subsidiárnost jednání z nouze – sb.n.s. 176.1826), c) právní statek zachráněný zločinem je cennější než právní statek zločinem dotčený (t.zv. princip převážného zájmu – sb.n.s 2646, 2812, 3384), d) není tu zvláštní právní povinnosti ke snášení hrozící poruchy (sb.n.s. 2812, 3384, 3670), e) pachatel sám se do stavu nouze úmyslně nepřivedl (sb.n.s. 2812, 3384, 3670).

[37] Moravský zemský archiv v Brně, Palachovo náměstí 1, fond C57 Státní zastupitelství Brno, karton 316, signatura St 1620/36, Zmateční stížnost státního zástupce z 26.03.1937.

případ k dalšímu projednání krajskému soudu v Novém Jičíně. Toto řízení se konalo ve dnech 06. - 20.10.1937. Na základě zde vyneseného rozsudku byla Marie Velgová shledána vinnou zločinem vzdálené spoluviny na úkladné a zjednané vraždě a odsouzena k trestu těžkého žaláře v trvání 12 let a k náhradě nákladů trestního řízení. Trest Černého byl potvrzen v původní plné výši. Československá veřejnost přijala verdikt s uspokojením.

Z dalších osudů hlavních aktérů je třeba zmínit, že Marie Velgová byla již po 7 letech, strávených v ženské trestnici v Řepích u Prahy propuštěna, v Brně se policejně přihlásila 25.07.1944. Dne 20.01.1946 se nechala úředně přejmenovat[38] na Marii Havelkovou a konečně 05.12.1951 se provdala za jistého Jaroslava Židlíka, nar. 21.09.1896. Brno pak pravděpodobně opustila a její další životní cesty nejsou známy.

Ani jedna z podaných žádostí o milost nebyla vyslyšena a Václav Černý si tak ve věznici krajského soudu v Brně na Cejlu odpykal celý dlouhý trest, svobodu získal až 18.08.1966. V archivu brněnského Ústředního hřbitova[39] je k nalezení záznam o muži téhož jména, jenž zemřel v Brně dne 20.11.1958 (!). Protože v tomto případě souhlasí datum narození, lze se – pokud již předem vyloučíme náhodu – domnívat, že uvedení nesprávného letopočtu snad mohla způsobit chyba při přepisování údajů z ručně psaných dokumentů do elektronické databáze. I sami archiváři tuto možnost připouštějí, odpovídající rok úmrtí by tak byl až 1968.

O dceři Marie, Marcele Velgové je známo pouze to, že byla (už jako provdaná) od 27.04.1988 vedena pod jménem Andrlová z blíže neurčených důvodů v databázích Státní bezpečnosti.

Dramatické dějinné události, které vzápětí následovaly, daly na celý případ téměř dokonale zapomenout a instituce mnohokrát vychvalovaných i zatracovaných porotních soudů zanikla[40] v našich zemích definitivně v roce 1946.[41] Spisovatel Jiří Marek kdysi velmi výstižně prohlásil *„porota je rodu ženského“* a sám Karel Čapek se k tématu mistrně vyjádřil v povídce „Porotce“, jejíž námět se až neuvěřitelně podobá našemu příběhu a nebýt roku vzniku díla 1927, mohli bychom tvrdit, že se autor nechal tímto případem přímo inspirovat. A i když bychom se rádi vyvarovali jakýchkoliv iracionálních závěrů, stojí za zamyšlení, že na začátku textu nastíněná *„definice nespravedlnosti“* zde byla pojata přinejmenším velmi zeširoka; skutečnost, že soud zcela pominul okolnosti zjednání[42] vraždy a v první instanci vůbec připustil právně sporné „neodolatelné donucení“ jen dokazuje nejen nepopiratelné charisma samotné Marie Velgové a vysoce nadprůměrné schopnosti obhájce, nýbrž i prostý soucit „panstva v taláru“ s mladou a půvabnou obžalovanou. Přestože jsou oba důvody snad lidsky pochopitelné, byly cesty spravedlnosti v tomto případě značně klikaté. Spisovatel Vojtěch Jestřáb komentoval verdikt těmito kritickými slovy: *„ale o rozsudky polovičaté a s vadami na logice nebyla ani v Masarykově a Benešově republice nijak nouze.“* [43]

[38] Na základě povolení Zemského národního výboru v Brně č. 14880/IV/14-45 a 17940/II/45.
[39] Skup. 70, hrob č. 410.
[40] Určitou obdobu porotců představují v dnešní době tzv. přísedící, kteří působí v trestním řízení v prvním stupni jak na okresním, tak na krajském soudě, kde se rozhoduje o nejzávažnějších trestných činech, včetně vražd a mohou soudce (předsedu) za určitých okolností přehlasovat. Za tuto poznámku děkuji Mgr. Janu Chvatíkovi ze Státního zastupitelství Brno-město, který také tento článek lektoroval.
[41] Zákon 232/1946 Sb.
[42] § 136, Trest vraždy dokonané: a) na pachatele, zjednatele a přímého účastníka. Za každou dokonanou vraždu má nejen vrah sám, nýbrž i ten, kdo ho snad k ní zjednal nebo při samém vykonávání vraždy ruku svou vztáhl anebo způsobem činným spolupůsobil, potrestán býti smrtí.
[43] Jestřáb, 1997, str. 68.

Prastarý areál bývalé zemské trestnice na Cejlu, který vstoupil do historie po skončení 2. světové války také jako dějiště poprav příslušníků brněnského gestapa, odsouzených v rámci činnosti Mimořádných lidových soudů, dnes už dávno neslouží svému původnímu účelu a historická stavba trpí pod útoky sprejerů a otřesy, způsobovanými okolo projíždějícími tramvajemi. A snad jen některý ze zaměstnanců zdejších soukromých firem, v současné době budovu obývajících, by mohl potvrdit, zda potemnělými chodbami dodnes bloudí duch oběti jiného zločinu, jehož pachatel zde byl rovněž souzen. Poprvé jej prý spatřil novinář Rudolf Těsnohlídek – přízrak zavražděné dívky s hlavou probodnutou jehlicí.